

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

ביאורי תפילה

מודים דרבנן

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

מודים דרבנן

מודים אנחנו לך, שאתה הוא ה' א-להינו וא-להי אבותינו
א-להי כל בשר

יוצרנו יוצר בראשית

ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש, על שהחייטנו וקימתנו
כן תחיינו ותקימנו, ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך,
לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם
על שאנחנו מודים לך
ברוך א-ל ההודאות

בחזרת הש"ץ בזמן שהחזן אומר מודים אומרים הקהל "מודים דרבנן".¹ נוסח "מודים דרבנן" מורכב מאוד, וקשה לעמוד על מהותו. בתחילתו הודאה המקבילה להודאה של מודים, שהקב"ה הוא א-להינו. המשכו הודאה, שאף היא מקבילה להודאה של מודים, שהקב"ה מחייה אותנו ומקיימנו. בהמשך נכנסה להודאה, בקשה "כן תחיינו ותקימנו...". מסיימים אנו את "מודים דרבנן" במשפט שהקשרו לא ברור "על שאנחנו מודים לך".

כדי להבין את "מודים דרבנן" יש לעיין בגמ' בסוטה (מ.) המהווה מקור להודאה זו:

"בזמן ששליח צבור אומר מודים העם מה הם אומרים?
אמר רב מודים אנחנו לך ה' א-להינו על שאנו מודים לך
ושמואל אמר אלהי כל בשר על שאנו מודים לך
רבי סימאי אומר יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך
נהרדעי אמרי משמיה דרבי סימאי ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייטנו וקימתנו
על שאנו מודים לך
רב אחא בר יעקב מסיים בה הכי כן תחיינו ותחננו ותקבצנו ותאסוף גליותינו לחצרות
קדשך לשמור חוקיך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך
אמר רב פפא הילכך נימרינהו לכולהו" [כיוון שנחלקו האמוראים בנוסח אנו מצרפים,
את הנוסחים של כולם לכלל הודאה אחת שלמה. (לפיכך שמה של הודאה זו "מודים
דרבנן" - הודאה שנתחברה על ידי כמה חכמים)]

¹ חשוב להעיר, על המצב הקיים בהרבה בתי כנסיות. כיוון שהציבור עסוק באמירת מודים דרבנן, שליח הציבור אומר את "מודים" בלחש. נראה שאין לעשות זאת. חובה על שליח הציבור לומר מודים בקול רם. ברכת מודים היא חלק מחזרת הש"ץ, החייבת להאמר כולה בקול רם. (עיין "הליכות שלמה", תפילה, עמ' צג הע' 62)

נחלקו האמוראים מה אומרים הציבור בזמן ששליח ציבור אומר מודים. המחלוקת היא רק בנוסח הספציפי, אבל העיקרון זהה בכולם. מודים אנו להקב"ה על כך שנתן לנו את הדעת להודות לו². בלשונו של רש"י (שם): "על שנתת בלבנו להיות דבוקים בך ומודים לך".

בברכת ההודאה מודים אנו להקב"ה על החיים - "על חיינו המסורים בידך, ועל נשמותינו הפקודות לך". ואנו מודים על כך שאנו עבדי הקב"ה "שאתה הוא ה' א-להינו וא-להי אבותינו לעולם ועד". אבל במודים דרבנן, ההודאה היא על התפילה עצמה, מודים אנו להקב"ה על שנתת בלבנו להיות עומדים בפניך בתפילה [דבוקים בך] - בלשונו של רש"י, ועל שנתת בנו דעה רחבה ולב רגיש, להודות לך על כל הטובה אשר גמלנו.

ביארנו את העקרון של "מודים דרבנן", עדין יש לבאר את הנוסח שכל אחד מהאמוראים תיקן להודאה זו.

רש"י (ד"ה רבי סימאי) מבאר שכל אמורא מוסיף על דברי קודמיו.

רב אומר: "מודים אנחנו לך ה' א-להינו על שאנו מודים לך".

שמואל אומר: "מודים אנחנו לך ה' א-להינו א-להי כל בשר על שאנו מודים לך".

רבי סימאי אומר: "מודים אנחנו לך ה' א-להינו א-להי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך".

נהרדעי מוסיפים על הנוסח הקודם: "ברכות והודאות...".

רב אחא בר יעקב מוסיף את הבקשה: "כך תחיינו..."

ה"קרבן אורה" (סוטה מ. ד"ה רב) מבאר את הסברו של רש"י, שכל אחד מהאמוראים מוסיף כדי להשלים את ההודאה.

רב קבע את הנוסח הבסיסי שצריך להודות להקב"ה, על כך שנתן לנו דעה ושכל להודות לו ית'. שמואל מוסיף "א-להי כל בשר", כי בריאת האדם - "כל בשר" - נועדה כדי שיודו לשמו. רבי סימאי מוסיף "יוצרנו יוצר בראשית", כיוון שתכלית הבריאה, היא כדי שישאל יודו לשמו. נהרדעי מוסיפים הודאה על כך שאנו איננו כדורות הראשונים קודם מתן תורה, שהכעיסו לפני בוראם, ולכן הם רשעים שבחייהם קרואים מתים, אנו זכינו למתן תורה, ולכן אנו מודים שהחיינו וקיימתנו. רב אחא מוסיף שהודאה תהיה שלמה רק בעת הקץ באיסוף גלותינו - "כך תחיינו ותקיימנו ותאסוף גלותינו...".

אולם קשה, מדוע רב פפא אומר: "הלכך נימרנו לכולהו", הרי אנו אומרים את הנוסח של רב אחא בר יעקב, ולא נוסח משולב של כל האמוראים?

² בנוסח שבסידורים שלנו אנו אומרים: "מודים אנחנו לך שאתה הוא ה' א-להינו" - ההודאה היא על כך שהקב"ה הוא א-להינו. בנוסח שבגמ' וברמב"ם, מושמטות המילים "שאתה הוא". ההודאה איננה על כך שהקב"ה הוא הא-להים - על כך היתה ההודאה שבתפילה - אלא רק על כך שניתן לנו הדעת להודות.

אולי יש לפרש את הסוגיה בדרך אחרת. הניסוח של האמוראים השונים אינו בא כתוספת, אלא כהחלפה לנוסח הקודם:

רב אומר: "מודים אנחנו לך ה' א-להינו על שאנו מודים לך".

שמואל אומר: "מודים אנחנו לך א-להי כל בשר על שאנו מודים לך".

רבי סימאי אומר: "מודים אנחנו לך יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך".

נהרדעי אומר: "ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייטנו וקיימתנו על שאנו מודים לך".³

רב אחא בר יעקב אומר: "ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייטנו וקיימתנו, כן תחיינו ותחננו ותקבצנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חוקיך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך".

ראינו לעיל⁴ שתפילה מאופיינת בכך שהיא משקפת פניה אישית של עם ישראל להקב"ה. גם נושאים אוניברסאליים נידונים בתפילה כאישיים לעם ישראל בלבד.

נחלקו האמוראים כיצד להתייחס להודאת הציבור. רב סובר שדין תפילה עליה, ולכן פונים להקב"ה בנוסח של התפילה - "א-להינו". שמואל סובר שהיא איננה תפילה, ולכן פונים להקב"ה בנוסח אוניברסאלי - "א-להי כל בשר". רב סימאי משלב את שני הדברים הללו - "יוצרנו" (אישי לאומי), "יוצר בראשית" - אוניברסאלי. נהרדעי ורב אחא, מפליגים, ואינם מחוייבים כלל לברכת ההודאה שבה עוסק שליח הציבור.

³ אמנם, בדברי רבי סימאי ניתן להסתפק האם הנוסח "ברכות והודאות" מחליף את "מודים אנחנו לך", או שהוא תוספת.

⁴ בפרק "מהו הסידור", עמ' 2.